

Despre o jumătate de tipar bivalv, din bronz, pentru turnat fibule, prin metoda cerii pierdute

Nicolae GUDEA,
Dan TAMBA

În cursul săpăturilor arheologice efectuate în vara anului 2005 la Porolissum (loc. Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj, România), la clădirea LM3 din vicusul militar al castrului de pe dealul Pomet (Fig. 1), a fost descoperită una din jumătățile unui tipar de bronz bivalv, pentru turnarea fibulelor, prin metoda "cerii pierdute".

Piesa a apărut în zona celei de a treia extinderi a clădirii (suprafața convențional denumită LM3/3) (Fig. 2), în caseta 1/2000, M.9/2, adâncimea de 1,05m. în nivelul de darâmătură din piatră și mortar. Locul de descoperire coincide cu zona de conjuncție a zidurilor de compartimentare interioară ale clădirii (Fig. 3).

Tiparul este realizat din bronz turnat (Fig. 4). Are forma de secure bipennis, respectiv două trapeze, bazele mici suprapuse. Piesa este bine conservată, partea exterioară este rotunjită. Pe partea interioară plată (pentru a face posibil un contact perfect între cele două părți ale tiparului) sunt vizibile, în profunzime, părțile necesare turnării unei fibule în forma de T, cu arc, respectiv gura de turnare conică, canalul de turnare, butonul capului, capul de prindere al arcului, corpul scurt puternic îndoit, piciorul lung, portagrafa lată și lungă, cu un orificiu la capăt ce forma îndoitura pentru prinderea acului

Așadar, tipul de fibulă ce se putea realiza cu tiparul descoperit în clădirea LM3 era cel în forma de T cu spirală, varianta cu buton la cap (Fig. 5). (Crișan 1979, 299, nr.2-3, planșa VIII, nr.10, planșa IX; Gudea 1979, 326-327, nr.22-30). E. Patek (Patek 1942, 142) data acest tip de fibule în prima jumătate a secolului III p.Chr. A.K. Ambroz (Ambroz 1966, 72-73) le data în secolul III până la începutul sec. IV p.Chr. I.H. Crișan susținea că acest tip de fibule sunt mai numeroase în provinciile germanice și că aparțin grupei Almgren 1923, nr.6, având originea în fibulele cu picior întors pe dedesupt (Crișan 1979, 299). Mai recent, abordând subiectul tipologiei fibulelor din Dacia romană, S.Cociș (Cociș 2004, 133-135) le încadrează într-un tip propriu (nr. 23), ca fibule de tip "sarmatic". În Dacia, în opinia sa, acest tip de fibule au fost descoperite în nivele de locuire datate după războaiele marcomanice, fiind în uz până în prima jumătate a secolului III p.Chr. Piese descoperite până în prezent la Porolissum care se apropie ca tip de piesa ce putea fi realizată în tiparul nostru (Gudea 1979, 326, planșa III, 27, 28, 30, 33; IV, 35) au fost găsite accidental la suprafața terenului, ca urmare a lucrărilor agricole, așadar, ele aparțin, în chip teoretic, ultimului nivel de locuire din sit (250-275 p.Chr.). O fibulă descoperită în castrul de pe dealul Pomet, în obiectivul B10, (bazin de apă) poate fi datat tot după mijlocul sec. III p. Chr. când s-a renunțat la el ca destinație inițială, bazinul fiind transformat în groapă de gunoi.

Putem deci presupune, pe bună dreptate, că fibulele de acest tip de la Porolissum au aparținut ultimului nivel de locuire din castru și așezarea civilă (Gudea, Cociș, Matei 2001, pl. VII, 53). O fibulă din aceeași "familie" descoperită în baraca nr.2 din castrul roman de la Buciumi (Gudea-Cociș 1995, 54, nr. 22) a fost datată în a doua jumătate a sec. II și începutul sec. III p.Chr. Clădirea LM3 era compusă din patru părți construite la date diferite. La început, într-o primă fază de locuire a zonei, a existat o construcție, ce bănuim că a fost ca destinație tot locuință, ridicată din chirpic peste valul de pământ de lângă drum, valul a fost nivelat pentru astuparea șanțului de apărare a vicusului; peste aceasta se suprapune obiectivul arheologic convențional denumit LM3. Construcția este ridicată în piatră în mai multe etape, ea a fost construită în suprafața de teren delimitată de drum și zona fostului val de apărare a vicusului, la care, în perioada respectivă, s-a renunțat. Cu pământul din val a fost astupat șanțul sistemului defensive al așezării. La LM3/1 ulterior a fost adăugat spațiul LM3/2 construit prin adosare, peste șanțul de apărare a vicusului. Mai târziu,

construcția se extinde cu încă un corp spre nord-est, ce-i amplifică dimensiunea pe direcția respectivă cu 14m. Noul corp este denumit LM3/3. În acest spațiu a fost descoperit numai material arheologic datat în sec. III p.Chr. Primele două părți ale clădirii, respectiv LM3/1 și LM3/2, au fost construite în sec. II p.Chr. În baza materialului descoperit și a observațiilor tehnice apreciem că cea de-a treia extindere a fost realizată în sec. III p.Chr. și a funcționat pe întregul său parcurs. Monetele recuperate în urma cercetării acoperă perioada Caracalla – Trebonianus Gallus. Ceramica ștampilată de tip Porolissum (TSP) descoperită prezintă elemente de decor care sunt datate în secolul III p. Chr.

Deoarece piesa a fost descoperită în stratul de dărâmatură identificat imediat sub stratul de humus actual, ne permite să datăm piesa, cel puțin perioada folosirii ei, în secolul III p.Chr. Tiparul bivalv de bronz de la Porolissum este o piesă unicat pentru provinciile dacice. În general, este apreciată ca o piesa foarte rară. S.Cociș (Cociș 2004, 26) susține că în provinciile dacice nu era cunoscută tehnica de turnare a fibulelor de bronz în tehnica “cerii pierdute”, și-l argumentează prin faptul că în cercetările sale asupra fibulelor din Dacia romană, ce sunt cele mai ample și sistematice la această data, nu a întâlnit o astfel de piesă. Recentă descoperire de la Porolissum, din clădirea LM3 din vicusul militar al castrului de pe dealul Pomet, arată că meșteșugarii de aici cunoșteau și foloseau această tehnică de producere a fibulelor, aspect ce evidențiază faptul că acest tip de fibule, apreciate ca fiind de “influență” barbară, sunt produse și ale centrului de la Porolissum. Jumătatea de tipar bivalv descoperită sugerează, desigur, existența celeilalte jumătăți, așadar, al unei matrițe folosite pentru realizarea în centrul de producție de la Porolissum a acestui tip fibulă.

Printre fibulele descoperite la Porolissum și publicate, (Gudea 1969, Crișan 1979, Gudea - Cociș 1995, Gudea - Cociș - Matei 2001 și după toate acestea Cociș 2004; tipul 32, 211-212) există numeroase piese de acest tip, dar nu identice cu produsul finit obținut prin turnare în acest tipar. Unele, ca formă, se apropie mai mult de acesta, altele mai puțin. Faptul sugerează, fie că prin prelucrare forma se îndepărta puțin de ceea ce a dat tiparul, fie că existau cu siguranță la Porolissum mai multe tipare de acest tip în procesul de producție manufactieră porolissens. Metoda de producere a fibulelor în sistemul “cerii pierdute” era foarte răspândită în epocă, iar tiparul nostru făcea parte din ustensilele folosite în faza a doua în acest proces de producție (Cociș 2004, 25-26).

Abrevieri și bibliografie

Almgren 1923	O. Almgren, <i>Studien über nordeuropäischen Fibelformen</i> , Leipzig 1923
Ambroz 1966	A. K. Ambroz, <i>Fibuli juga jevropejskoj csasztyi S.S.S.R.</i> , II do.ne –IV v.n.e Moskva 1966
Cociș 2004	S. Cociș, <i>Fibulele din Dacia Romana /The brochees from Roman Dacia</i> , Cluj-Napoca 2004
Crișan1979	H. Crișan, Fibulele romane din colecțiile Muzeului de Istorie al Transilvaniei, în <i>ActaMP</i> , 3, 1979, 375-330
Gudea 1979	N. Gudea, Fibulele romane în Muzeul de Istorie și Artă Zalău (1), în <i>ActaMP</i> 3, 1979, 321-378
Gudea 1989	N. Gudea, <i>Porolissum .Un complex daco-roman la marginea de nord al Imperiului roman. I. Cercetări și descoperiri arheologice până în anul 1977</i> , Zalău 1989
Gudea – Cociș 1905	N. Gudea S. Cociș, Fibulele romane în castrele de la Buciumi și Bologa, <i>Acta M P</i> 19, 1995, 49-59
Gudea - Cociș – Matei 2001	N. Gudea –S. Cociș –Al. Matei, Fibulele de la Porolissum.Castrul Pomet și așezarea lui civilă, în <i>Revista Bistriței</i> 15, 2001, 77-89
Patek 1942	E. Patek, <i>A pannoniæ fibulak elterjedese es erdete. DissPann</i> II, nr. 19, Budapest 1942

On a Half Bivalve Bronze Mould to Cast Brooches Using the “lost wax” Technology

(Abstract)

In the summer of 2003 during the archaeological excavation from Porolisum (Moigrad village locality of Mirșid, Sălaj County), within the building LM3 of the civilian settlement belonging to the fort from the Pomet Hill (Fig 1)one of the halves coming from a bivalve bronze mould was found. It has been used for the cast of brooches in the “lost wax” technology. The mould is made of cast bronze (Fig. 2)and represents the main “tool”in the casting process of the wax model.

The type of the artifact produced in this mould is the brooch of T –shape, the variant with button on the head and long and a long and wide catchplate. Such type of broochs, not necessarily cast in this mould are quite numerous at Porolisum.

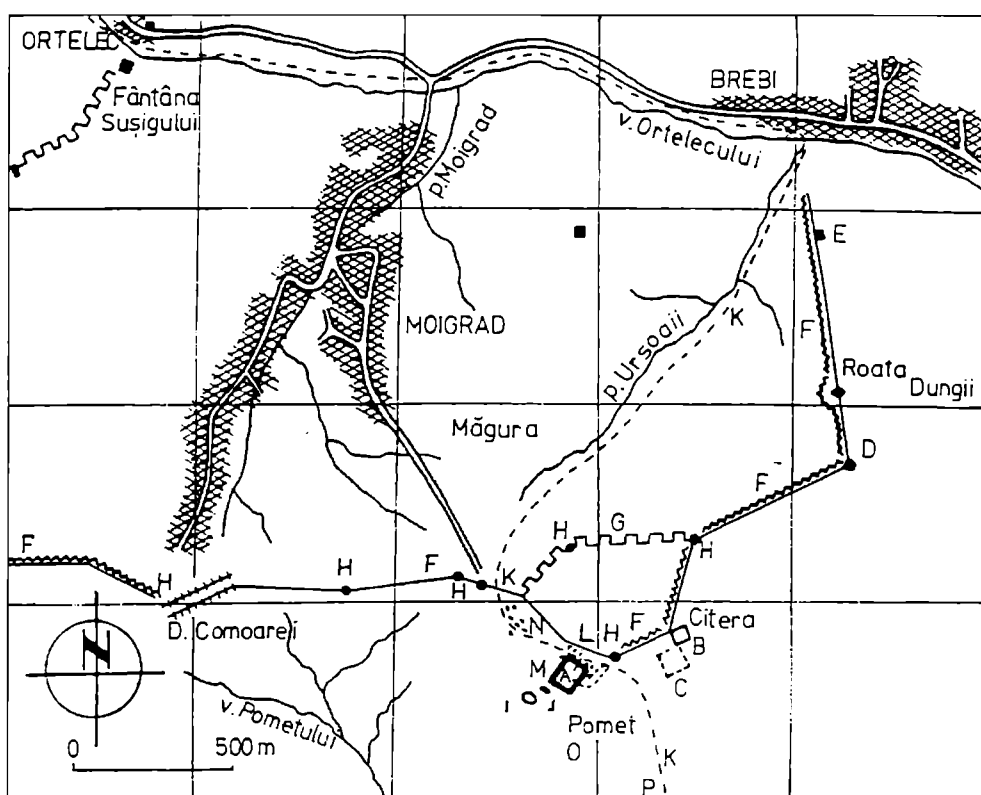

Fig. 1. Plan sectorizare complex arheologic Porolissum

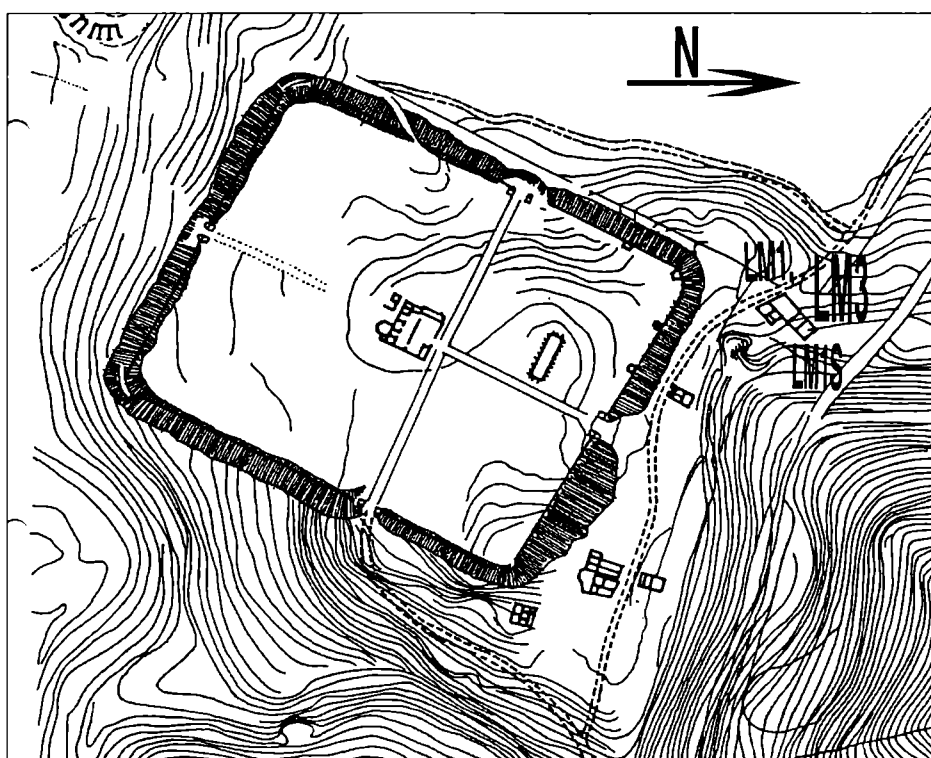

Fig. 2. Plan sector LM complex arheologic Porolissum(zona cladiri LM 1- LM3)

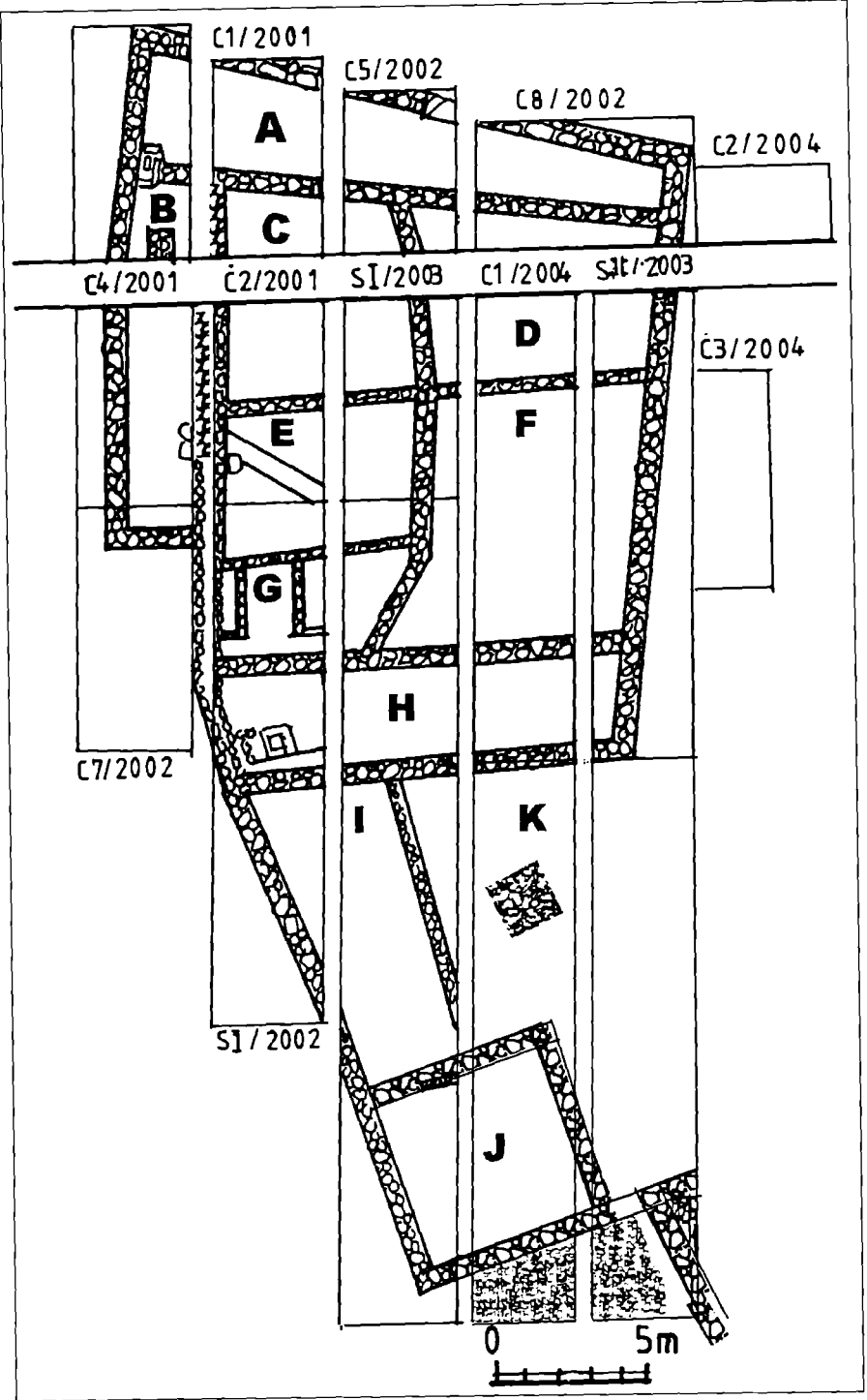

Fig. 3. Plan cladire LM3

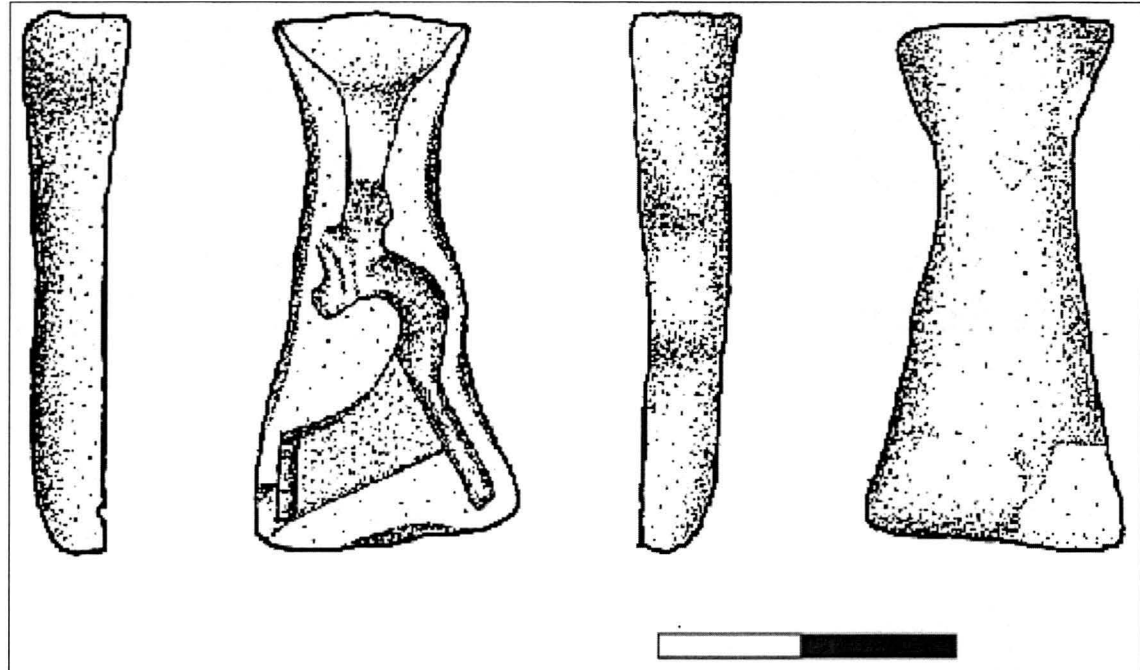

Fig. 4. Desen tipar bivalve

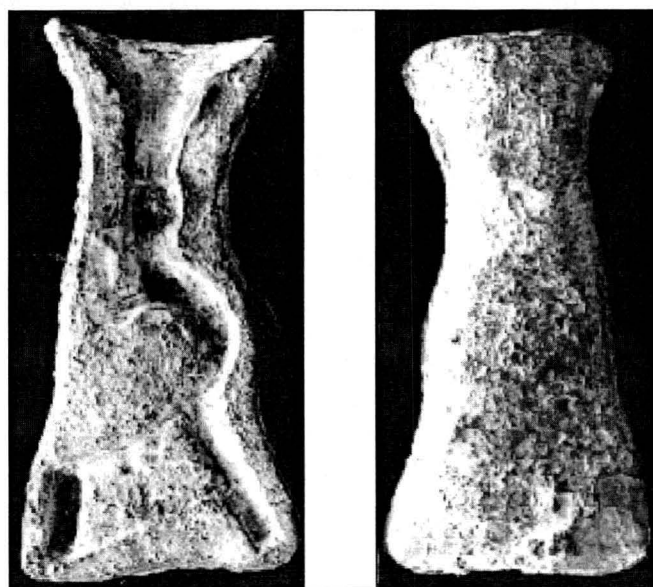

Fig. 5. Foto tipar bivalv